

in Situ

Archaeologica

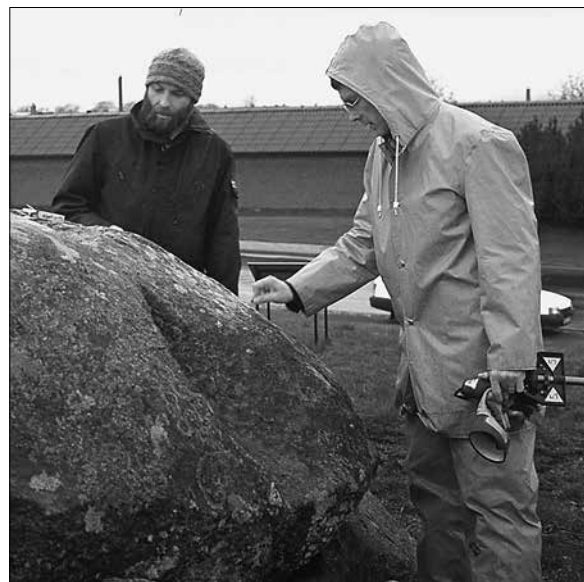
2008

Högt i tak? Karl-Göran Sjögren 60 år

Den som noggrant läser boken *Falbygdens gånggrifter*, författad av Karl-Göran Sjögren och undertecknad, kan notera en märklig passus i slutet av artikeln om Hjelmars rör. Den rör höjden i gånggriftens kammare. Där står att toppen på de åtta väggstenarna i snitt ligger 1,84 meter över kammargolvet och att det därför skulle vara möjligt att stå upprätt inne i kammaren. Den vakne läsaren bör ana att här ligger en hund begraven. Rimligen mäter man höjden direkt från golvet till taket och inte indirekt över väggstenarnas höjd. Detta speciellt då vi tidigare i artikeln skrivit att ett av motiven till undersökningen var att mäta gånggriften med moderna mätmetoder. Nu några år senare kan det avslöjas att texten är inlagd i sista stund och att den är en kompromiss i en diskussion mellan undertecknad, Karl-Göran och Tony Axelsson.

Visst har gånggriften mätts upp efter konstens alla regler, i vart fall efter vad tekniken tillät 1995. Falköpings kommunala mätkontor bistod med totalstation av senaste modell och ett stort antal mått togs på takblocken innan de lyftes av med kran. Halva kammaren grävdes igenom samma år och resten 1998. Många mått togs fortlöpande med syfte att kunna bygga en tredimensionell datormodell av gånggriften. Undertecknad stod för slitet framför datoskärmen. Det gick att få snygga modeller av de tre takblocken, men det var svårt att få dem på plats ovanpå kammarens väggstenar. Det finns datorprogram utvecklade för att skapa animerade filmer och med vars hjälp det går att forma och modellera om tredimensionella ting i datorn. Efter diverse töjningar och böjningar av NURBS – *non-uniform rational B-spline*, gick det att pressa de tre stora takblocken på plats och samtidigt bibehålla alla mätpunkter på stenarnas yta. Det var ett slit, men det gick!

När stenarna kommit på plats i datormodellen är konflikten under uppsegling. Efter allt arbete kunde jag nämligen konstatera att dåvarande riksantikvarien Bror Emil Hildebrand, kunde misstänkas ha farit med lögn när han efter 1868 års utgrävning av Hjelmars rör, påstod att man kunde stå upprätt inne i kammaren. Vi vet inte hur utgrävningen 1868 gick till, men troligen har man flyttat

Inmätning av takblocken 1995. Karl-Göran diskuterar med Thomas Brodén från Falköpings kommun. Den senare håller den 25 cm långa mätpinnen i handen. Fotograf: Tony Axelsson

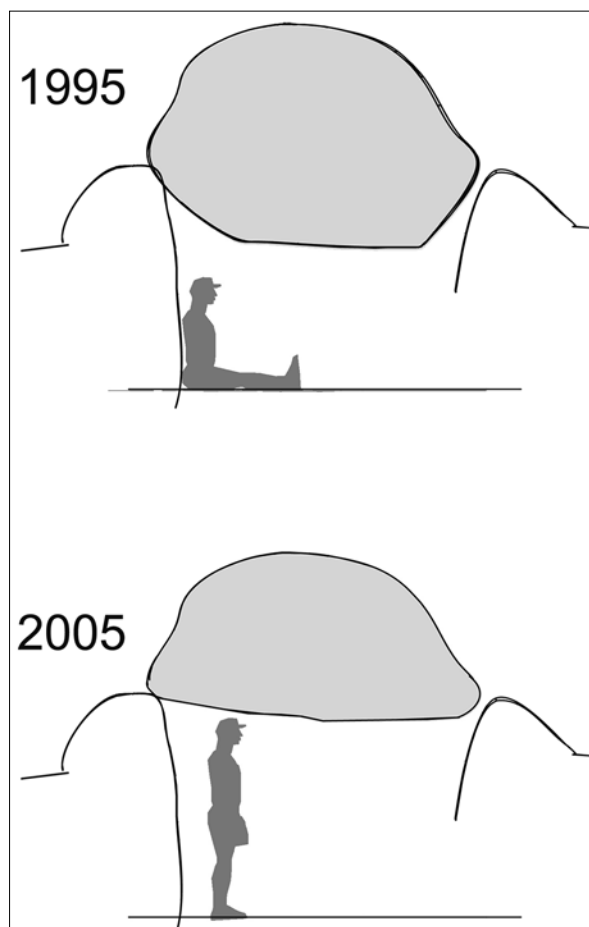
ett av takblocken och tagit sig in i kammaren genom den springa som därigenom uppkom. Efter att kammaren tömts på jord och människoben på jakt efter fynd och skallar, borde det lätt kunna gå att bestämma höjden. Hur lång Bror Emil var vet vi inte, men att han skulle kunna stå upprätt i den cirka 1,2 meter höga kammare som datormodellen visade, är trots allt föga troligt. Förmodligen var det så att han överdrev höjden för att på så sätt sprida ära och glans över Sveriges forntid, eller?

Konflikten gällde således ifall man skall tillmäta subjektiva ögonmått från 1800-talet större vikt än toppmoderna totalstationsmått från 1990-talet? Någon av kontrahenterna appellerade till ”vanligt sunt bondförnuft” som en användbar metod för att lösa frågan, men faktum kvarstod, det fanns helt enkelt inga helt avgörande argument för att lösa frågan. Oenigheten kom att bestå och 2001 blev det nödvändigt med en kompromiss i texten till *Falbygdens gånggrifter*.

År 2005 gjordes det en utgrävning i närheten av Hjelmars rör. Utgrävningsledare var Tony Axelsson, en av

kontrahenterna i den klassiska takhöjds-striden. Totalstationer var vanligare då än tio år tidigare och därför gavs en chans att få nya argument i frågan. Tony tog ett tiotal nya mått på det mittersta takblocket och skickade till mig. De hamnade i min dator men de blev inte analyserade förrän nu, fyra år senare. Så därför kan jag presentera resultatet här som en födelsedagspresent till dig Karl-Göran!

Takblocken har varit avtagna från Hjelmars rör två gånger efter inmätningen 1995, så de ligger inte riktigt på samma plats idag. Inmätningen 1995 skedde i ett annat koordinatnät än det som användes 2005. Det var därför inte bara att lägga in de nya mätvärdena i den gamla

Twärsnitt genom kammaren i förlängningen av gångens mittlinje. Twärsnittet genom det största takblocket är rekonstruerat dels direkt från 1995 års inmätning och dels korrigerade efter 2005 års inmätning. Illustration författaren.

modellen. Men efter att ha flyttat runt måtten i datorns 3D-rymd kan det nu konstateras att Hildebrand hade rätt!

Felet ligger i den mänskliga faktorn. Mätpersonalen från Falköpings kommun var inte vana vid att mäta på undersidan av ting. Själva mätpunkten är en liten reflektor på en stav. De hade en liten stav som gick att placera upp och ned under takblocken. Med då gällde det att hålla tungan rätt i mun, stavens längd, som vanligtvis skall dras ifrån höjden, skall istället läggas till när staven hålls upp och ner. Nu drygt tio år senare kan vi konstatera att staven var cirka 25 cm lång och felet i den avgörande matematiska operationen gjorde takblocken 50 cm tjockare än vad de egentligen är. Det var således inte 1,20 utan istället cirka 1,70 meter i takhöjd och detta då mätt vid takets lägsta punkt. Medellängden för män 1850 var 1,65 meter så Bror Emil och sonen Hans, kunde säkert stå raka i ryggen i kammaren när deras utgrävning var avslutad.

Det är mer än tio år sedan takhöjds-striden rasade. Nu på din 60-årsdag kan avgörande fakta läggas på bordet och vi kan unisont konstatera att Hildebrand hade rätt hela tiden. Den modernaste tekniken är inte alltid bäst. Jag var nära att säga att vi nu kan slå klackarna i taket, men kammaren är ju full med jord så det blir svårt. Kanske Hjelmars rör kan restaureras och återställs såsom vi tänker oss att gånggriften ursprungligen sett ut? Nu kom jag in på en annan gammal tvistefråga som ännu inte har fått någon lösning. Kanske kan jag återkomma till den på nästa bemarkelsedag?

Gratulerar med dagen! (som det blir på svorsk)

Per Persson